

ТВОРЧИСТЬ ГРИГОРІЯ КРУКА В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ

У статті розглянуті форми культурно-мистецької діяльності українських емігрантів “повоєнної хвилі” у Німеччині, а саме – у сфері науки, театральної, образотворчої та музичної творчості. Висвітлені здобутки українського скульптора Григорія Крука в контексті функціонування українських мистецьких осередків Німеччини.

Ключові слова: Г.Крук, українська діаспора, національний стиль, скульптура.

Вивчення процесів розвитку національної культури в сучасній науці передбачає й обґрунтування відповідної сфери її повноцінного функціонування в умовах не лише тереного, але й еміграційного середовища. Мистецтво української діаспори охоплює численні напрями та окремі культурні явища. Суттєвими чинниками, що впливали на популяризацію українського мистецтва за кордоном, стала діяльність як окремих митців, так і цілих шкіл. Їх поява в країнах Європи, американського континенту, Австралії була зумовлена часовими еміграційними хвилями, спричиненими соціально-економічними й історичними умовами в Україні кінця XIX та протягом XX ст. Історичні джерела традиційно визначають такі хвилі еміграції: 1) трудова (кінець XIX ст.); 2) політична й трудова (міжвоєнна); 3) політична (після Другої світової війни); 4) трудова (сучасна). Еміграційні хвилі різнилися за причинами їх виникнення, а відповідно й за соціальним та освітнім (інтелектуальним) станом її представників. Кожна нова еміграційна хвиля вносила свої корективи в соціокультурну та естетичну ситуацію в середовищі українського зарубіжжя. Це зумовлювалося і характером самої еміграційної хвилі (свідомої чи вимушеної), і наявними відмінностями в країнах розселення українців. Проектуючи вплив кожної з еміграційних хвиль на мистецтво діаспори, можна визначити взаємозалежність рівня розвитку будь-якого напрямку мистецтва в Україні й за кордоном, адже кожен емігрант був носієм як певних регіональних традицій, так і репрезентував індивідуальний рівень розвитку творчих здібностей. Мистецтво діаспори відіграло, з одного боку, роль консерватора українських традицій, з іншого, – розвиваючись в умовах “вільного світу”, мало ширші можливості для реалізації, активніше взаємодіяло зі світовими тенденціями розвитку культури.

Метою запропонованої статті є визначення специфіки творчості скульптора Григорія Крука (1911–1988) у контексті культурно-мистецької діяльності української еміграції в Німеччині. Зауважимо, що Німеччині, як країні з потужними українськими мистецькими осередками діаспори, сформованими впродовж XX ст., присвячені дослідження С.Наріжного, В.Маруняка, Д.Бойко-Блохин, О.Білас та ін. Аналіз життєпису й творчості Г.Крука представлений роботами І.Кейвана, О.Федорука, С.Гординського. У запропонованій статті авторка вводить до наукового обігу архівні матеріали з фондів Українського Вільного університету в Мюнхені й особового фонду В.Луціва з Музею історії Надвірнянщини (Івано-Франківська обл.)

Українська діаспора передбачає три рівні, три іпостасі свого функціонування: *ізоляція, інтеграція, асиміляція*. *Ізоляція* характерна для всіх еміграційних хвиль (географічна відірваність, наявність лише опосередкованих контактів з Україною, переважно на рівні родинного спілкування, а в останню четверту хвилю – інформаційний зв'язок). *Інтеграція* передбачає поступове єднання культури українських емігрантів з культурою країни поселення, творення синтезованого стилю, що об'єднує як ряд питомих ментальних традицій, так і запозичених. Такі інтеграційні процеси спостерігаємо на етапі формування сталих українських поселень, створення організацій, освітніх і просвітницьких установ. *Асиміляція* – розчинення, нівелювання українських національних ознак, повне злиття з корінним населенням на рівні мови, культури, традицій. Асиміляційні тенденції – наслідок як об'єктивних факторів – політики держави стосовно емігрантів, трудової міграції населення, так і суб'єктивних – міжетнічних шлюбів, задоволення кар'єрних амбіцій тощо. Аналіз хвиль еміграції дозволяє визначити рівень взаємовпливів і власних, питомих ознак розвитку українського мистецтва за кордоном.

Важливими чинниками персоніфікованого аналізу діяльності митців української діаспори є *характер еміграційної хвилі*, представниками якої вони були; *специфіка країни поселення*; *регіональні традиції*, що їх репрезентує емігрант.

Серед митців т. зв. “повоєнної хвилі”, які емігрували за кордон, вирізнялися дві категорії: перша – представники української культури Галичини, які отримали освіту в Західній Європі, друга – представники Наддніпрянської Радянської України, які емігрували вже наприкінці війни. Їх менталітет і світогляд, мистецька школа, а відповідно й засади творчості, суттєво відрізняються. Представником першої групи ми можемо вважати Григорія Крука. Він отримує комплексну й різнопланову освіту – від деревообробної школи в Станіславові, Львівської школи декоративно-прикладного мистецтва до Краківської та Берлінської академій мистецтв, стажування в Римі, що сформували в нього не лише достеменне знання українських традицій, але й тогочасних мистецьких стилів і напрямів.

Основою української діаспори Німеччини була потужна політична інтелектуальна еміграція. Саме Німеччина повоєнного періоду стає головним центром української еміграції, перебравши її національно-політичну місію та естафету науково-культурного й суспільно-громадського життя від Австрії, Чехословаччини й Франції міжвоєнних років. Цьому сприяли ряд ідеологічних і політичних факторів, у першу чергу, значна міграція населення внаслідок Другої світової війни та можливість уникнення переслідування з боку радянської влади. Певною мірою на це вплинули й інституції, створені в Німеччині, починаючи ще з 20-х, і розширені в 40–50-х роках. Це, зокрема, Український науковий інститут у Берліні (1926–1945), Український Вільний університет (з 1921), Український технічно-господарський інститут (з 1932) та ін.

До повоєнного періоду в Німеччині належить українське таборове мистецтво, представлене широкими культурно-мистецькими здобутками. Після Другої світової війни в Німеччині опинилася значна кількість українців. Табори “Ді-Пі”, сформовані, починаючи з 1944–1945 років, презентували велику організаційну роботу, проведену українцями для забезпечення шкільної та вищої освіти, ремісничих і фахових курсів, музичних, театральних, мистецьких об’єднань. Незважаючи на важкі умови перебування, у таборах створюються дитсадки, школи, гімназії, хоріві й інструментальні колективи, театральні трупи, хореографічні гуртки, літературні угруповання, налагоджується видавнича справа, у т. ч. преса. Уже в 1948 році в таборах працювало 102 народні школи, 35 гімназій, 12 інших середніх шкіл, 43 фахові школи, виходило 232 періодичні видання й з’явилося 818 книжкових видань.

З 1945 р. Мюнхен стає не лише центром найбільшої осідлості української еміграції в Німеччині та Європі, але й центром українського політичного життя. До 50-х років у місті й околицях проживали біля 20 тисяч українців. Більшість із них – у таборах для переміщених осіб Нордгайзені, Брауншвайгу, Карлсфельді, Корнбергу, Байройті, Міттенвальді, Регенсбурзі та ін. Важливу роль в утвердженні українського духу в таборах відіграла концертна діяльність співаків Ореста Руснака, Теодора Терен-Юськіва, Мирослава Старицького (Міро Скаля), скрипаля Володимира Цісика, піаністів Романа Савицького, Калини Чічки-Андрієнко, Богдана П’юрка, акторських труп В.Блаватського, Б.Грінченка, драматичної студії Й.Гірняка, хору “Україна” під керівництвом Нестора Городовенка, чоловічого хору “Сурма”, капели бандуристів ім. Т.Шевченка під керівництвом Григорія Китастого, капели імені М.Леонтовича під керівництвом Григорія Назаренка.

У таборах діяли майстерні з виготовлення музичних інструментів (скрипок – В.Петеша, бандур – братів Гончаренків), зразків ужиткового мистецтва – Михайла Черешньовського.

Там періодично проходили виставки народного мистецтва, релігійної атрибутики, образотворчого мистецтва – художників Б.Кордюка, С.Борачка, Л.Перфещького, Е.Андієвської та ін.

З метою підвищення фахового рівня учасників мистецьких виставок у таборах за підвижництвом В.Січинського були створені мистецько-ремісничі курси, керамічні майстерні. У 1946–1948 рр. також діяли Образотворчі Студії, іконографічна школа Б.Палія-Неїли, мистецькі школи С.Литвиненка, О.Лятуринської, В.Баляса та ін.

“Таборовий” період став для українських емігрантів школою не лише виживання, але й усвідомлення необхідності єднання, мистецького вишколу, популяризації української культури в місцях осідку, що зумовлювалося, першочергово, значним інтелектуальним потенціалом емігрантів. Українська еміграція в Німеччині на той час 277 науковців, у т. ч. 119 професорів університетів та інститутів, а також більше 200 митців [7, с.116]. Це дозволило відновити діяльність вищих українських навчальних закладів, забезпечити функціонування наукових інституцій. Мюнхен став осередком для майже всіх українських політичних партій та громад-

ських організацій, церковних і культурних організацій та установ. Центральні українські організації Німеччини формували основні засади розвитку національної освіти й культури.

Українська Спілка Образотворчих Мистців (УСОМ) діяла в Мюнхені впродовж 1947–1951 рр. УСОМ об'єднувала митців різних мистецьких напрямів, які тоді жили переважно в таборах переміщених осіб Німеччини й Австрії (голова – Едвард Козак). УСОМ влаштувала кілька виставок, брала участь у міжнародній виставці United Nations Relief and Rehabilitation Administration у Німецькому Національному Музеї в Мюнхені (1947), видала 2 випуски багатоілюстрованого журналу “Українське Мистецтво”, декілька альбомів і монографій.

Об'єднання Українських музик було організоване в Мюнхені в 1946 році, до нього ввійшли відомі митці Василь Витвицький, Зиновій Лисько та ін. Об'єднання координувало діяльність секцій: композиторсько-музикознавчої, виконавської, педагогічної.

Культурно-мистецьку ауру таборового періоду доповнює й діяльність МУРу – Мистецького Українського Руху – організації українських письменників (1945–1948), яку очолював Улас Самчук. Провідною ідеєю організації стала модернізація української культури й наближення її до світової. Серед членів організації, загальна кількість яких сягала понад шістдесят, були також Михайло Орест, Іван Багряний, Василь Барка, Тодось Осьмачка.

ЦПУЕН (Центральне представництво українських емігрантів Німеччини), засноване 1945 р. під керівництвом Дмитра Дорошенка, мало ряд референтур, а саме: церковних справ, наукових, високого шкільництва, середніх і фахових шкіл, літератури й мистецтва, дошкільного виховання.

У 1945 р. в Аугсбурзі було засновано Українську Вільну Академію Наук з відділами: передісторії, історії та теорії літератури, мовознавства, мистецтвознавства, педагогіки й психології, книгознавства, біології та медицини. При академії були Товариство охорони українських пам'яток на чужині, Музей-архів, бібліотека. Крім УВАН, у Мюнхені існували Українське історично-філологічне товариство, Українська Висока Економічна Школа, Українська Православна Богословська Академія.

У Мюнхені 30 березня 1947 р. було відроджене Наукове товариство імені Шевченка, головою якого обрали професора Івана Раковського, а генеральним секретарем – професора Володимира Кубійовича (пізніше очолив Європейське НТШ), який у 1948 р. став одним із головних редакторів багатотомної “Енциклопедії Українознавства”. Вихованню нового покоління емігрантів сприяли молодіжні структури: Спілка Української Молоді (СУМ), Пласт, Союз Українських Пластунів (СУП), Центральний Союз Українського Студентства (ЦЕСУС) та ін.

У повоєнний період у Німеччині також виходили численні періодичні видання, де відображалася й культурно-мистецька діяльність українців: “Українська трибуна”, “Час”, “Українські вісті”, “Український самостійник”, “Вперед”, “Україна і світ”, “Мета”, “Шлях перемоги”, “Християнський голос”, “Сучасність”.

Тиждень української культури в Мюнхені, що відбувався 4–17 квітня 1948 р., продемонстрував німецькому населенню та представникам американських окупаційних властей багатогранність української культури й досягнення окремих українських акторів і митців. У програмі заходу були виставки образотворчого й народного мистецтва, сольні концерти співаків і музик, виступи хору “Україна”, капели бандуристів імені Т.Шевченка, Національного хору В.Божики, учнів Балетної школи В.Переяславець та драматичні вистави Ансамблю українських аматорів і “Театральної студії” [6, с.411]. Тиждень української культури став успішною спробою подолання відокремлення українців від світу.

З Німеччиною щільно пов'язані життя й творчість багатьох українських митців – Святослава Гординського, Северина Борачка, Миколи Бутовича, а також Григорія Крука. Місцем постійного проживання він обирає спершу Берлін, а пізніше Мюнхен.

Творчість Г.Крука мала значну популярність, він не відходить від національної тематики, української духовності, залишаючись вірним “основам естетичного світогляду, створеного... на українській землі, серед культури свого народу” [15, с.169]. Серед робіт скульптора – “Портрет патріарха Йосипа Сліпого”, “Монахія”, “Відпочинок”, “Селянське подружжя”, “Представники визвольних змагань”, “Бандурист”, “Жінка з гускою”, “Угорська біженка”, “Хлопець з голубом”, “Постать дівчини” тощо. Скульптури Г.Крука апелюють до природи, землі, відображають пантеїстичний світогляд, близькі до духовних прикмет українського селянства:

“вірність традиціям, сувору мораль, почуття особистої гідності та незалежності, прив’язаність до землі та церкви, здоровий гумор” [12].

Лондонський часопис “Арт Ньюс енд Рев’ю” писав: “Скульптура є, мабуть, найвідповіднішим засобом прямого вислову людських страждань, і цей засіб є глибоко зрозумілий і широко використаний українським скульптором Григором Круком. Темою його найповажніших праць є повага чоловіків і жінок перед обличчям нужди й нещастя...”.

Більшість виставок скульптора проходили переважно в Мюнхені (упродовж 40–60-х років), у багатьох містах Америки, Канади, Азії та Європи. У жовтні 1957 року “Українська літературна газета” писала: “В творчості Крука чи не найвірніше проминіє експресіонізм. Крук не конче ставить при всіх постатях на перше місце витонченість ліній. В деяких його скульптурах домінує “брилуватість”, “первісність”. Але зате з його творчості пробивається глибина думки, психічне переживання; його задумані селяни, виструнчений з простягненими вгору руками й відкритими долонями юнак, що випускає голуба миру, символізує людину в тузі за правдою і справедливістю; далі козак з шаблею, що з темпераментом танцює гопака, кобзар, український єврей – це неначе живі постаті. Критики Крукової творчості, свої і чужинецькі, майже однозгідно підкреслюють, що Крук своїм мистецтвом, передусім на селянські теми, лишається вірним українській природі; він не відривається від українського ґрунту; в його творчості пробивається український зміст”.

Українське коріння, національний стиль скульптора залишалися незмінними. “Під його руками постаті з далекої батьківщини на Україні, з якими він провів своє дитинство і з якими він живе ще й тепер. Його твори виявляють міць і силу вислову безпосередньої людини, що живе на широких просторах, що тільки випадково і тимчасово перенесена сюди, до чужого міста. Але ці твори є одночасно й вісткою; вони живі свідки того світу на Сході, який є таким чужим для багатьох людей на Заході, але в якому чекає на майбутнє могутня сила, що ще не здійснилася” (“Українська літературна газета”, вересень 1958 року). А в статті “Виставка українського релігійного мистецтва” (“Українська літературна газета”, серпень 1960 р.) стверджувалося, що “творчість Крука до такої міри національна, що в ній ледве чи міг би мати місце будь-який чужий вплив”.

Г.Крук створив понад 300 скульптур і тисячі малюнків. Його портрети високого класу й експресіоністичні малюнки становлять значну художню цінність. Роботи майстра знаходяться в колекціях багатьох музеїв, громадських організацій світу. Найбільшою колекцією володіє Українська Бібліотека ім. Т.Шевченка в Лондоні, Український вільний університет у Мюнхені. За сприяння УВУ виданий двотомник праць скульптора [16].

Таким чином, повоєнний період у Німеччині вирізнявся широтою наукових і мистецьких форм діяльності української еміграції. Яскраві прояви творчості окремих митців, у т. ч. і Григорія Крука, забезпечили не лише тяглість українських освітніх і культурних традицій, але і їх органічну інтеграцію в європейський простір.

1. Білас О. Форми культурного життя українців у Німеччині та Австрії (1939–1955) : дис. ... канд. мистецтвознав. : 26.00.01 / Білас Ольга Любомирівна ; Львів. нац. муз. акад. ім. М. Лисенка. – Львів, 2009. – 191 с.
2. Заставний Ф. Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах) / Ф. Д. Заставний. – Львів : Світ, 1991. – 120 с.
3. Кейван І. Українські мистці поза Батьківщиною / І. Кейван. – Едмонтон ; Монреаль, 1996. – 225 с.
4. Кісь Р. Я. Глобальне – національне – локальне: соціальна антропологія культурного простору / Р. Кісь ; НАН України, Ін-т народознав. – Львів : Літопис, 2005. – 300 с.
5. Лазебник С. Закордонне українство: витоки та сьогодення / Станіслав Лазебник. – К. : Істина, 2007. – 160 с.
6. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. – Т. I : Роки 1945–1951 / В. Маруняк. – Мюнхен : Акад. вид-во д-ра Петра Белея, 1985. – 429 с.
7. Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні. – Т. II : Роки 1952–1975 / В. Маруняк. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1998. – 128 с.
8. Мистецтво і традиційна культура українського зарубіжжя : матеріали міжнар. наук. конф., 10–12 листоп. 1992 р., Івано-Франківськ. – Львів : Ін-т народознав. НАН України, 1996. – 217 с.
9. Мистецтво української діаспори / [редкол.: О. Федорук та ін.]. – К. : Тріумф, 1999. – Вип. 1. – 382 с. – (Серія “Повернуті імена”).

10. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Ч. I. – 2-ге вид., репр. / Симон Наріжний ; [відп. ред. О. Купчинський]. – Львів ; Кент ; Острог, 2008. – 372 с.
11. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції. 1919–1939 / Симон Наріжний. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1999. – Ч. II. – 272 с.
12. Новоженець Г. Вияви української ментальності в мистецтві діаспори: світоглядні лінії та позиції / Галина Новоженець // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – 2008. – № 19. – С. 234–243.
13. Прокопович Т. Ю. Функціонування національної традиції у релігійному мистецтві української діаспори другої половини ХХ століття : дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.01 / Прокопович Тетяна Юріївна ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2001. – 225 с.
14. Тетеріна-Блохин Д. Українська еміграція: історичний, соціально-економічний і політичний аспекти (Х–ХІХ ст.) / Дарина Тетеріна-Блохин. – Полтава ; Мюнхен : ТОВ “АСМІ”, 2010. – Т. 1. – 264 с.
15. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Володимир Янів. – Мюнхен : УВУ, 1993. – 218 с.
16. Kruk G. Vorwort von Jean Casson / Gregor Kruk. – В. I, В. II. – München : Südwest Verlag, 1974–1975.

В статье рассмотрены формы культурно-художественной деятельности украинских эмигрантов “послевоенной волны” в Германии, а именно – в сфере науки, театрального, изобразительного и музыкального творчества. Освещены достижения украинского скульптора Григория Крука в контексте функционирования украинских эмиграционных художественных организаций Германии.

Ключевые слова: Г.Крук, украинская диаспора, национальный стиль, скульптура.

The Ukrainian emigration in Germany “post-war wave” cultural and art activity forms have been considered in presented article, namely in the sphere of science, theatre, fine arts and music arts. The Ukrainian sculptor Grygoriy Kruk achievements have been illustrated in the context of the Ukrainian arts organizations in Germany functioning.

Key words: G.Kruk, Ukrainian diaspora, national style, sculpture.

УДК 7.071.2:730:7.03

Ігор Коваль, Юрій Юсипчук

ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ В СКУЛЬПТУРІ ГРИГОРІЯ КРУКА

Мистецька творчість Григорія Крука вказує на те, що почуттями українців правила велика віра в Бога, яка зумовила дотримання моральних стандартів християнської релігії. Творча доля Г.Крука потребує спеціального монографічного дослідження.

Ключові слова: Г.Крук, українська діаспора, національний стиль, скульптура.

У процесі дослідження різноманітних сторінок української історії та культури нам доводилося простежувати життєві й творчі долі видатних українців, які в післявоєнні роки в силу конкретних обставин опинилися далеко від Батьківщини – були закинуті на чужину. У сюжетах долі кожної з персоналій національної творчості інтелігенції простежується непоборна сила духу. Здавалось би, Друга світова війна принесла людству стільки лиха, що мови не могло бути про високе мистецтво, однак українська західна діаспора створила такий потужний пласт духовності, що її творчістю був подивований увесь світ. Звичайно, що їхніми почуттями й устремліннями правила велика та глибока віра в Бога й дотримання моральних стандартів християнської релігії. Чужоземні мандрівники ще з далеких часів захоплювалися релігійністю українського народу, і це є очевидним феноменом українського національного характеру. Тому не дивно, що в скульптурних творах Григорія Крука ми віднаходимо художні характеристики, які, з одного боку, вивчають, а з іншого, – трактують побожність українців. Одна з дослідниць творчої спадщини митця Аркадія Оленська-Петришин стисло та вдало описала джерело наснаги в мистецькій роботні Г.Крука: “Туга за батьками, ріднею й атмосферою, яку він залишив дома, спричинилася до його зацікавлення світом українських селян, – пише мистецтвознавець. – Він пригадував селян, яких бачив у церквах, при праці...” [7, с.22].